

Informatīvais ziņojums “Par aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas rezultātiem un tālāko rīcību aizsargājamo biotopu labvēlīgas aizsardzības stāvokļa nodrošināšanas un tautsaimniecības nozaru attīstības interešu sabalansēšanai”

Saturs

Ievads.....	2
Aizsargājamo biotopu izplatības kopsavilkums	5
Aizsargājamo biotopu kvalitātes kopsavilkums	7
Pašreizējās likumdošanas prasības ES nozīmes biotopu saglabāšanā	8
Natura 2000 teritoriju tīkla pilnveidošana	9
Tālākās darbības scenāriji un izvērtējums par scenāriju ietekmi uz labvēlīga aizsardzības stāvokļa nodrošināšanu, tautsaimniecību un SEG emisiju piesaisti	12
Pasākumi labvēlīgas aizsardzības nodrošināšanai	15
Valsts līmeņa un <i>Natura 2000</i> teritoriju līmeņa biotopu un sugu aizsardzības mērķu noteikšana	15
Pasākumi ES nozīmes biotopu aizsardzības stāvokļa uzlabošanai	16
Kompensāciju sistēmas pilnveidošana	17
ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģija 2030. gadam un kopējā ES aizsargāto teritoriju tīkla veidošana	19
Turpmākā rīcība labvēlīga aizsardzības stāvokļa nodrošināšanai ES nozīmes biotopiem	20

Ievads

Atbilstoši Ministru kabineta (turpmāk – MK) 2015. gada 3. novembra sēdes protokollēmuma Nr.57 59.§. (turpmāk – MK protokollēmums Nr.57 59.§.) 5. punktam Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (turpmāk – VARAM) iesniedz MK informatīvo ziņojumu, kurā iekļauta informācija par aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas rezultātiem, kā arī sniegts detalizēts analītisks izklāsts par biotopu kartēšanas rezultātu ietekmi uz tautsaimniecību un nepieciešamajām izmaiņām normatīvajos aktos biotopu aizsardzības un labvēlīga aizsardzības stāvokļa nodrošināšanai nepieciešamo apsaimniekošanas pasākumu veikšanas un tautsaimniecības nozaru attīstības interešu sabalansēšanai (turpmāk – informatīvais ziņojums). Informatīvais ziņojums sagatavots sadarbībā ar uzraudzības grupu, kurā pārstāvētas tautsaimniecības nozaru, sociālo partneru un vides nevalstiskās organizācijas (VARAM, Zemkopības ministrija, Satiksmes ministrija, AS “Latvijas valsts meži”, Latvijas Meža īpašnieku biedrība, Lauksaimnieku organizācijas sadarbības padome, Latvijas Kūdras asociācija, Latvijas Darba devēju konfederācija, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, Biedrība “Zemnieku saeima”, Latvijas Pašvaldību savienība un Vides konsultatīvā padome, ar pārstāvjiem no Latvijas Makšķernieku asociācijas, Ķemeru nacionālā parka fonda, Vides izglītības fonda, Vides aizsardzības kluba, Pasaules Dabas fonda un Baltijas vides foruma).

Eiropas Savienības (turpmāk – ES) nozīmes biotopu izplatības un kvalitātes apzināšana (turpmāk – biotopu kartēšana) veikta, izmantojot 2014.–2020. gada plānošanas perioda darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība”¹ ietvaros atbalstīto projektu “Priekšnosacījumu izveide labākai bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un ekosistēmu aizsardzībai Latvijā” (turpmāk – projekts). Biotopu kartēšana veikta Latvijā sastopamajiem Biotopu direktīvas² I pielikumā uzskaitītajiem ES nozīmes biotopiem. Biotopu kartēšanas nepieciešamība, plānotie sociālekonomiskie ieguvumi, biotopu kartēšanas veikšanas pamatprincipi, kā arī citi nosacījumi aprakstīti informatīvajā ziņojumā “Par pasākumiem aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanai”, kas izskatīts MK 2015. gada 3. novembrī. Kartējamo ES nozīmes biotopu saraksts, kā arī to izplatības un kvalitātes apzināšanas un darbu organizācijas metodika apstiprināta ar vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2016.gada 22.jūlija rīkojumu Nr.188 “Par Eiropas Savienības nozīmes biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas un darbu organizācijas metodikas apstiprināšanu”(turpmāk – Metodika).

MK protokollēmuma Nr.57 59.§. 2. punkts nosaka šādus ES nozīmes biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas principus³:

¹ darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 5.4.2. specifiskā atbalsta mērķa “Nodrošināt vides monitoringa un kontroles sistēmas attīstību un savlaicīgu vides risku novēršanu, kā arī sabiedrības līdzdalību vides pārvaldībā” 5.4.2.1 pasākums “Bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas un ekosistēmu aizsardzības priekšnoteikumi”

² Padomes Direktīva 92/43/EEK (1992. gada 21. maijs) par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību

³ Ministru kabineta 2015.gada 3.novembra sēdes protokola izraksts Nr.57, 59.§ Informatīvais ziņojums "Par pasākumiem aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanai" (<https://likumi.lv/ta/id/277659-ministru-kabineta-sedes-protokols>)

2.1. lai nodrošinātu objektīvas informācijas iegūšanu, aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšana tiek veikta visā valsts teritorijā līdz 2019.gadam;

VARAM informē, ka lielā darba apjoma dēļ, kā arī nelabvēlīgu laika apstākļu dēļ biotopu kartēšana (gan teritorijas apsekošana dabā, gan kamerālie darbi) tika veikta līdz 2023. gada 31. decembrim (Ministru kabineta 2019.gada 17.decembra (prot. Nr. 59 41§) noteikumi Nr.688 "Grozījumi Ministru kabineta 2016. gada 8. marta noteikumos Nr. 150 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 5.4.2. specifiskā atbalsta mērķa "Nodrošināt vides monitoringa un kontroles sistēmas attīstību un savlaicīgu vides risku novēršanu, kā arī sabiedrības līdzdalību vides pārvaldībā" 5.4.2.1. pasākuma "Bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas un ekosistēmu aizsardzības priekšnoteikumi" īstenošanas noteikumi").

2.2. aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšana tiek veikta pēc zinātniski pamatotiem kritērijiem;

Biotopu kartēšanas metodika, kā arī ES nozīmes biotopu apraksti atrodami šeit: <https://www.daba.gov.lv/lv/biotopu-kartesanas-metodikas-0>

2.3. VARAM nodrošina katra zemes īpašnieka (tiesiskā valdītāja) informēšanu par aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas uzsākšanu un iegūtajiem rezultātiem;

Laika posmā no 2017. - 2021.gada aprīlim Projekta ietvaros izsūtītas 300119 informatīvas vēstules, t.sk. 181 948 informatīvās vēstules par ES nozīmes biotopu apzināšanu kārtējā gadā un 118171 informatīvās vēstules, ar kurām zemju īpašnieki informēti par konstatētajiem ES nozīmes biotopiem. Informatīvās vēstules par konstatētajiem ES nozīmes zālāju biotopiem katru gadu izsūtītas arī caur Lauku atbalsta dienesta (turpmāk – LAD) elektronisko pieteikšanās sistēmu. Uz zemju īpašnieku iesniegumiem un vēstulēm sniegtas 2128 rakstiskas atbildes, kā arī informatīvie tālruni atbildējuši uz 10484 telefona zvaniem. Projekta gaitā nepilns 1% vēstuļu adresātus nerasniedza, jo zemes īpašnieki savās deklarētajās adresēs nebija sasniedzami.

2.4. aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas darbu organizēšanai tiek izmantota visa valsts institūcijās un uzņēmumos uzkrātā informācija par zemes izmantošanas veidiem, kas pieejama ģeotelpisku datu veidā;

Projekta laikā tika konstatētas šādas nepilnības:

Administratīvo datu nesakrītības

Ne visa valsts informācijas sistēmās uzkrātā informācija pieejama ģeotelpisko datu veidā, bieži informācija nav aktualizēta par visu datu kopu, kā arī pastāv neatbilstība starp dažādu valsts institūciju datu bāzēs iekļauto informāciju. Līdz ar to daļai Latvijas teritorijas, saskaņā ar Metodiku, nebija iespējams veikt pilnīgu datu atlasīšanu vai iegūtā ģeotelpisko datu atlase bija kļūdaina.

Novadu robežas. Latvijas ģeoportālā Valsts zemes dienesta publicētais administratīvā iedalījuma slānis ir stipri ģeneralizēts – robežas neatbilst situācijai dabā, jo ir vienkāršotas, attiecīgi iegūstot taisnākas robežlīnijas. Gatavojot novadu informatīvās kartes, kas paredzētas iedzīvotāju un pašvaldību informēšanai, lai norādītu kartējamās teritorijas, tika izmantotas SIA "Envirotech" brīvpieejas ģeodatu produktā "GIS Latvija 10.2" iekļautie novadu robežu slāņi, jo tie satur mazāku ģenerāliācijas pakāpi, t.i. ar lielāku faktisko atbilstību situācijai dabā.

Meža biotopu poligoni

Apsekojamo meža biotopu poligonu platību atlasei, kā arī konstatēto ES nozīmes biotopu poligonu zīmēšanai tika izmantoti Valsts meža dienesta (turpmāk - VMD) nogabalu dati, kas tika izsniegti failu ģeodatu bāzē. Aktuālie dati tiek atjaunoti katru gadu, tomēr ņemot vērā, ka lauku sezonas darbiem nogabalu dati tika atlasīti gada sākumā, bet apzinātie ES nozīmes biotopi dabas datu pārvaldības sistēmā Ozols (turpmāk – DDPS “Ozols”) tika publicēti tikai nākošajā gadā, nogabalu situācija atsevišķos gadījumos bija mainījusies un radīja nesakritības. Tāpat jāņem vērā, ka meža īpašumiem zemes kadastrālās uzmērīšanas rezultātā precizējas arī īpašumu ārējo meža nogabalu robežas, attiecīgi uz iepriekšējo meža nogabalu slāņu bāzes veiktās ES nozīmes biotopu apzināšana digitalizācijas laikā tiek iezīmēta arī blakus kadastra vienībā.

Ūdensteču neprecīzais slānis - 2017. gada upju un ezeru apsekojumu slānis tika sagatavots, izmantojot valsts sabiedrības ar ierobežotu atbildību “Latvijas Vides ģeoloģijas un meteoroloģijas centra” uzturēto ūdensobjektu slāni. Ņemot vērā to, ka minētais datu slānis bija ļoti neprecīzs un nesakrita ar reālo situāciju dabā, 2018.-2020.gada saldūdeņu apsekojumiem tika izmantots Latvijas Ģeoloģiskās informācijas aģentūras uzturētais topogrāfisko karšu datu slānis, kura sagatavošana atbilstoši kartēšanas vajadzībām prasīja papildus laiku.

Plānošanas dokumentu un būvniecības ieceru ģeotelpiskās informācijas nepieejamība. Darba karšu sagatavošanas laikā (2017-2020. gadam) bija apgrūtināta apsekojamo un neapsekojamo teritoriju slāņa sagatavošana, jo informācijas sistēmās netika uzturēti vienoti ģeotelpiskie dati par teritorijām, kurās tiek izstrādāti detālplānojumi un notiek būvniecības procesu saskaņošana, lai konkrētās teritorijas varētu izslēgt no dabā apsekojamo teritoriju kartogrāfiskā slāņa. Līdzīga situācija ir ar Valsts vides dienesta uzturēto informācijas sistēmu, kurā netiek uzturēti ģeotelpiskie dati par īpašumiem, kuriem tiek izsniegti tehniskie noteikumi dažādu darbību īstenošanai.

Apsekojamā zālāju slāņa atlase

Konkrētā gada apsekojamo zālāju biotopu poligonu platību atlase tika balstīta uz LAD datiem, precīzāk, lauksaimniecības zemēm, kas atbilst kultūraugu un zemes lietošanas veida kodam ar 710 “Ilggadīgs zālājs”, kā arī Dabas aizsardzības pārvalde (turpmāk – DAP) un Latvijas Dabas fonda rīcībā esošo informāciju par vēsturiskajiem zālājiem jeb bioloģiski vērtīgajiem zālājiem (turpmāk - BVZ) līdz 2012. gadam. Ņemot vērā faktu, ka nebija pieejami ģeotelpiskie dati par zālāju platībām, kas zināmas pirms 2012. gada, tad pastāv iespēja, ka daļa vēsturiski zināmo BVZ platību dati apsekojamo objektu slānī netika iekļauti.

2.5. aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanā obligāti jāapseko Metodikas IV nodaļā uzskaitītās teritorijas;

No 2017. līdz 2020. gadam dabā apsekoti 1 244 757 ha, kas atbilst Metodikas IV nodaļā uzskaitītajām teritorijām.

2.6. aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšana netiek veikta Metodikas IV nodaļā uzskaitītās teritorijās;

No 2017. līdz 2020. gadam dabā apsekoti 1 244 757 ha, kas atbilst Metodikas IV nodaļā uzskaitītajām teritorijām.

2.7. labvēlīgas aizsardzības nodrošināšanai nepieciešamā platība tiek noteikta atbilstoši Eiropas Komisijas 1997.gada 18.novembra vadlīnijās Hab.97/2, rev.4 minētajiem principiem. Saimnieciskās darbības ierobežojumi tiek noteikti tikai saskaņā ar normatīvajiem aktiem par īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vai mikroliegumu izveidošanu atbilstoši biotopu aizsardzības mērķiem un to ekoloģiskām prasībām;

Saskaņā ar MK protokollēmumuma Nr.57 59.§. 2.7.punktu labvēlīgas aizsardzības nodrošināšanai nepieciešamā platība tiek noteikta atbilstoši Eiropas Komisijas 1997.gada 18. novembra vadlīnijās Hab.97/2, rev.4 (turpmāk – Hab.97/2, rev.4)⁴ minētajiem principiem, kas paredz, ka ar *Natura 2000* teritorijām jāaizsargā (tajā jāiekļauj) vismaz 20% no katra biotopa kopējās platības, ja biotops ir plaši izplatīts, nav apdraudēts vai arī atrodas uz areāla robežas, un vismaz 60% katra biotopa aizņemtā platības, ja biotops ir prioritārs, rets, ļoti apdraudēts vai nepieciešami īpaši apsaimniekošanas pasākumi.

Analizējot biotopu kartēšanas rezultātus, konstatēts, ka no 58 apzinātajiem sauszemes biotopiem 14 biotopiem (t.sk. 11 prioritārajiem biotopiem) *Natura 2000* teritorijās iekļautā platība ir mazāka par Hab.97/2, rev.4 noteikto proporciju (20% vai 60%).

2.8. meža un ar mežu saistīto sugu un biotopu aizsardzībai izveidoto teritoriju platība un saimnieciskās darbības ierobežojumi tiek noteikti tādā apjomā, kas nesamazina meža audzēšanai un koksnes ieguvei pieejamās platības;

Tā kā biotopu kartēšanas laikā pret Latviju tika uzsākta pārkāpumu procedūras lieta Nr. 2019/2304, kurā norādīts, ka *Natura 2000* teritorijas nepietiekami izveidotas 5 ES nozīmes biotopu un 3 sugu aizsardzībai, tad pārkāpumu procedūras novēršanai šī MK protokollēmumā Nr.57 59.§. noteiktā principa ievērošana nav iespējama, proti, meža audzēšanai un koksnes ieguvei pieejamās platības var samazināties.

Tai pašā laikā vēršam uzmanību, ka Latvijas Valsts mežzinātnes institūta “Silava” veiktajā pētījumā “Klimata scenāriju sociālekonomiskās ietekmes aprēķini”⁵ ir secināts, ka, pat 30% kopējās meža platības iekļaušana vienotā ES aizsargāto teritoriju tīklā (*Natura 2000*) būtiski neietekmēs koksnes ieguvei pieejamās platības un nocirsto likvīdo koksnes krāju.

2.9. informācija par aizsargājamiem biotopiem tiek ievietota dabas datu pārvaldības sistēmā un ir pieejama zemes īpašniekiem (tiesiskajiem valdītājiem) un citu valsts informācijas sistēmu lietotājiem saskaņā ar normatīvajiem aktiem par valsts informācijas sistēmu izveidošanu un datu apmaiņu starp tām.

Informācija par konstatētajiem biotopiem ir ievietota dabas DDPS “Ozols” <https://www.daba.gov.lv/lv/dabas-datu-sistema-ozols>

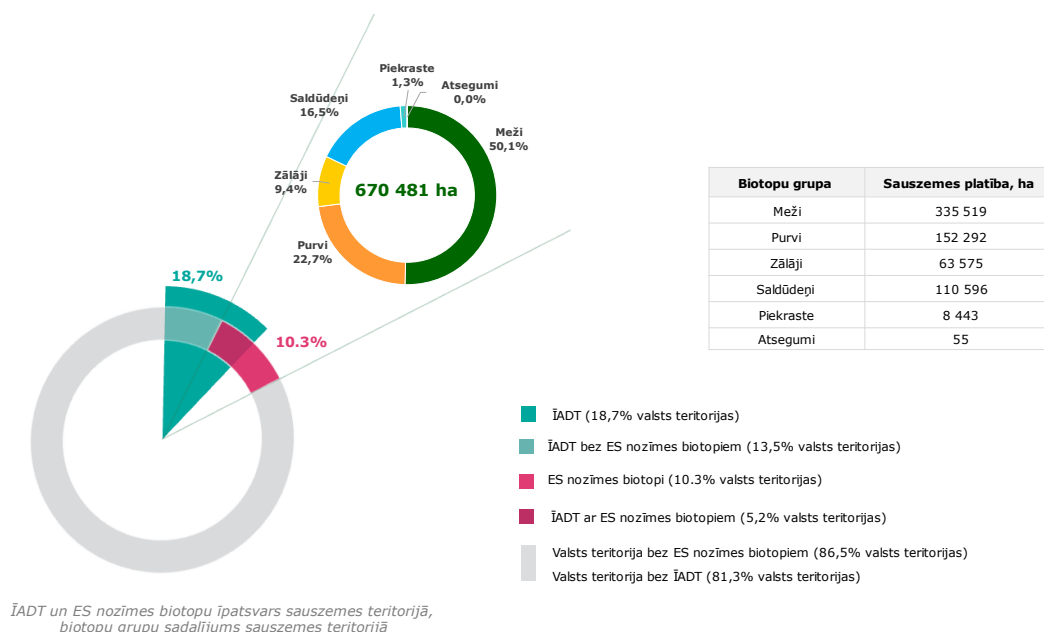
Aizsargājamo biotopu izplatības kopsavilkums

Latvijā sastopami 60 ES nozīmes biotopi, no kuriem 58 sauszemes biotopi tika apzināti Projekta ietvaros. Visi sauszemes biotopi sadalīti ekoloģiski radnieciskās/saistītās grupās un biotopu kartēšanas rezultāti ir analizēti katras biotopu grupas ietvaros. Jūras piekrastes, smiltāju un virsāju biotopu grupā iekļauti 15 ES nozīmes biotopi, saldūdeņu

4 https://www.eionet.europa.eu/etcs/etc-be/activities/hab_97_2_criter_en.pdf

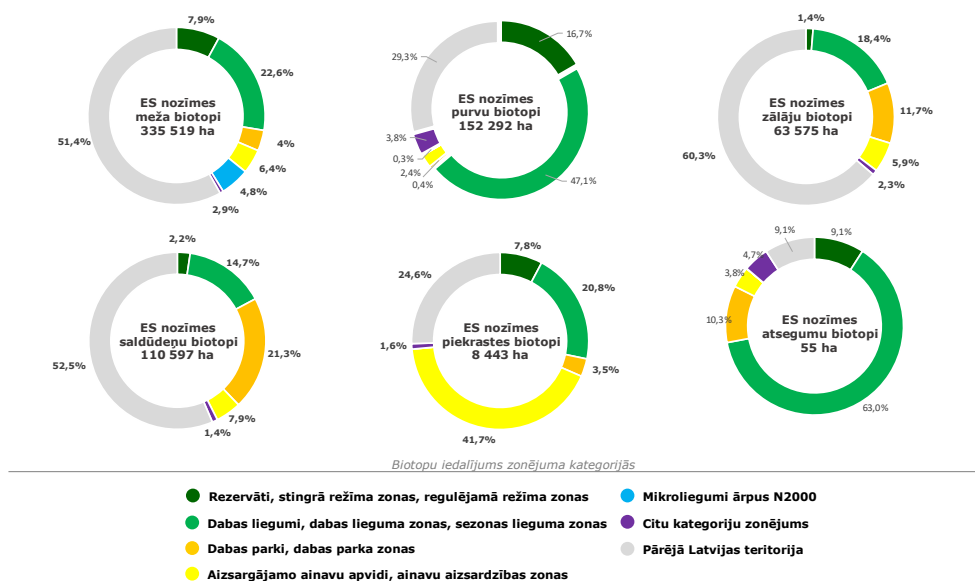
5 <https://www.silava.lv/petnieciba/petijumu-arhivs/klimata-scenariju-socialekonomiskas-ietekmes-aprekli>

grupā 7 ES nozīmes biotopi. Zālāju grupā iekļauti 12 ES nozīmes biotopi, purvu biotopu grupā 8 ES nozīmes biotopi, mežu grupā 13 ES nozīmes biotopi. Vismazākā grupa ir alu un atsegumu biotopu grupa, kurā ietilpst 3 ES nozīmes biotopi. No 2017. līdz 2020. gadam dabā apsekoti 1 244 757 ha. Detalizēta informācija par konstatētajiem ES nozīmes biotopiem skatāma šī informatīvā ziņojuma 1.pielikumā.

1. attēls. Kopsavilkums par konstatētajām ES nozīmes biotopu platībām (2023. gada dati).

Kopumā ES nozīmes biotopi konstatēti 670 481ha platībā, t.i. 10.3% valsts teritorijas. Taču no kopējās biotopu platības mazāk par pusi atrodas mikroliegumos vai īpaši aizsargājamas dabas teritorijās (turpmāk - ĪADT), kuras veidotas gan biotopu, gan aizsargājamo sugu un citu dabas vērtību aizsardzībai, vai arī ekosistēmu konektivitātei.

2.attēls. Dažādu ES nozīmes biotopu grupu sastopamība valstī, tai skaitā īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dažādās zonās (2023. gada dati).

Kā redzams 2.attēlā, biotopu pārstāvība īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos (turpmāk – ML) ir atšķirīga pa biotopu grupām. Atsevišķiem biotopiem (kā piem., zālājiem un mežiem) lielākā daļa konstatēto biotopu platības atrodas ārpus ĪADT un ML, kas nozīmē, ka šīs platības pakļautas lielākam iznīcināšanas riskam. Jāatzīmē, ka biotopu aizsardzības stāvokļa vērtējums, kas atbilstoši Biotopu direktīvas 17. pantam jāgatavo reizi 6 gados, tiek veikts visai valsts teritorijai, ne tikai tām platībām, kas iekļautas ĪADT un ML.

Biotopu kartēšanas rezultāti liecina, ka ES nozīmes biotopu platības, īpaši meži un zālāji ir stipri fragmentēti, t. i., tie tikai nedaudzos apvidos veido lielākas vienlaidus platības vai koncentrācijas vietas. Biotopu fragmentācija apdraud ne tikai biotopu un tiem raksturīgo, t. sk. apdraudēto, sugu pastāvēšanu un izplatīšanās iespējas ilgtermiņā, bet apgrūtina arī jaunu kompaktu ĪADT (*Natura 2000*) izveidi, apsaimniekošanu un uzraudzību.

Tajā pašā laikā jāņem vērā, ka saskaņā ar Dabas atjaunošanas regulas projektu⁶, dalībvalstīm ir jānodrošina biotopu aizsardzība un to stāvokļa nepasliktināšanās arī ārpus ĪADT.

Aizsargājamo biotopu kvalitātes kopsavilkums

Atbilstoši Metodikai, biotopu kvalitātes vērtējumā iekļauti galvenokārt biotopu struktūru un funkcijas raksturojoši parametri. Kvalitātes vērtējums atšķiras pa biotopu grupām. Tā, piemēram, purvu biotopu grupā izcilas kvalitātes ES nozīmes purvu biotopi konstatēti 12 % no visas purvu biotopu platības. Nedaudz vairāk nekā puse no

⁶<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20231127IPR15440/nature-restoration-law-parliament-council-deal-backed-by-environment-meps>

platībām ir labas kvalitātes biotopi – 55 %, vidējas kvalitātes biotopi aizņem 29 % platību, bet zemas kvalitātes biotopi – 4 %. Savukārt zālāju biotopu grupā 90% biotopu platību ir zemas un vidējas kvalitātes. Mežu biotopu grupā 88 % ES nozīmes meža biotopu platības kvalitāte novērtēta kā laba vai vidēja. 6 % gadījumu meža biotopu kvalitāte vērtēta kā izcila, un 6 % gadījumu biotopu kvalitāte vērtēta kā zema. Nevienā biotopu grupā nav konstatēta tieša korelācija starp īpašumtiesībām un biotopu kvalitāti.

Tomēr jāatzīmē, ka biotopu kartēšanā iegūtie biotopu kvalitātes vērtējumi ir tikai viens no parametriem, kas tiek vērtēts ziņojumā atbilstoši Biotopu direktīvas 17. pantam un kopējā aizsardzības stāvokļa vērtējumā liela nozīme ir biotopu izplatības areāla un aizņemto platību stabilitātei. Tādēļ no biotopu kartēšanā iegūtajiem datiem par biotopu kvalitāti nevar izdarīt secinājumus par kopējo aizsardzības stāvokli valstī.

Pašreizējās likumdošanas prasības ES nozīmes biotopu saglabāšanā

ES nozīmes biotopu izplatības un kvalitātes apzināšana bija nepieciešama, lai varētu sekmīgi nodrošināt biotopu aizsardzību un pilnveidot ES nozīmes aizsargājamo teritoriju *Natura 2000* tīklu, atbilstoši likuma “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” un Sugu un biotopu aizsardzības likuma (turpmāk - SBAL) prasībām.

SBAL mērķi, cita starpā, ir regulēt sugu un biotopu aizsardzību, apsaimniekošanu un uzraudzību, kā arī veicināt populāciju un biotopu saglabāšanu atbilstoši ekonomiskajiem un sociālajiem priekšnoteikumiem, kā arī kultūrvēsturiskajām tradīcijām. Tāpat SBAL definē biotopu aizsardzības uzdevumu- nodrošināt labvēlīgu aizsardzību, kā arī sniedz kritērijus, kā tiek novērtēts aizsardzības stāvoklis. Cita starpā SBAL nosaka pienākumu nodrošināt, ka biotopa dabiskais izplatības areāls un platības, kur tas atrodams, ir stabilas vai paplašinās, kā arī biotopam ir raksturīgā struktūra un funkcijas, kas nepieciešamas biotopa ilgstošai eksistencei.

Tomēr SBAL nav noteikti pasākumi labvēlīga aizsardzības stāvokļa sasniegšanai. Tāpat SBAL nav definētas aizliegtās darbības ar īpaši aizsargājamiem biotopiem, kā tas ir saistībā ar īpaši aizsargājamo sugu augiem, sēnēm, ķērpjiem un dzīvniekiem, ieskaitot putnus. Tā, piem., četros gados (2020-2023. gadam) ir iznīcināti 9100,8 ha biotopu kartēšanā konstatēto un DB Ozols reģistrēto meža biotopu. Ārpus ĪADT un ML ir praktiski neiespējami aizsargāt ES nozīmes biotopus un šīs platības ir pakļautas lielākam riskam tikt iznīcinātām.

ES nozīmes biotopa konstatācija pati par sevi nerada saimnieciskās darbības ierobežojumus, jo šādi ierobežojumi tiek noteikti ar normatīvajiem aktiem, piemēram, izveidojot ĪADT, (kuras aizsardzības un izmantošanas noteikumos iekļautas prasības ES nozīmes biotopu saglabāšanai) vai mikroliegumiem. Pastarpināti ES nozīmes biotopu aizsardzību nodrošina Aizsargjoslu likuma un pašvaldības teritorijas plānojumā noteiktie ierobežojumi. Arī likums “Par ietekmes uz vidi novērtējumu” nosaka, ka paredzētās darbības ietekme uz ES nozīmes biotopiem ir viens no parametriem, kas izvērtējams ietekmes uz vidi novērtējuma procesā. (likuma “Par ietekmes uz vidi novērtējumu” 1. panta pirmā daļa).

Saimnieciskās darbības veikšanu ĪADT pamatā regulē MK 2010. gada 16. marta noteikumi Nr. 264 „Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi” (turpmāk – Noteikumi Nr. 264) vai individuālie konkrētās ĪADT aizsardzības un izmantošanas noteikumi⁷. ĪADT individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi tiek sagatavoti balstoties uz dabas aizsardzības plānu, kura izstrādes ietvaros tiek sagatavoti priekšlikumi zonējumam un apsaimniekošanas prasībām. Individuālo aizsardzības un izmantošanas noteikumu zonējuma un apsaimniekošanas prasību gala versija nereti ir vairāk atkarīga no ĪADT esošo pašvaldību un zemes īpašnieku saimnieciskajām interesēm un dabas aizsardzības intereses, tai skaitā ES nozīmes biotopu saglabāšana, pilnībā netiek nodrošināta.

Ja īpašumā konstatētas īpaši aizsargājamas dabas vērtības (suga vai biotops), tad noteiktos gadījumos to aizsardzībai pastāv iespēja veidot ML saskaņā ar MK 2012. gada 18. decembra noteikumiem Nr. 940 „Noteikumi par mikroliegumu izveidošanas un apsaimniekošanas kārtību, to aizsardzību, kā arī mikroliegumu un to buferzonu noteikšanu”. Noteikumu Nr. 940 12. punkts nosaka, ka priekšlikumu par mikrolieguma izveidošanu atbildīgajai institūcijai var iesniegt rakstiski jebkura persona (arī zemes īpašnieks).

Informācija par ES nozīmes biotopiem tiek ņemta vērā dažādu maksājumu administrēšanai, kas tiek piešķirti Kopējās lauksaimniecības politikas (turpmāk - KLP) ietvaros no Eiropas Lauksaimniecības garantiju fonda un Eiropas Lauksaimniecības Fonda lauku attīstībai

Zālāju biotopu kontekstā viens no galvenajiem mehānismiem, lai saglabātu un veicinātu šo zālāju apsaimniekošanu, ir KLP, saskaņā ar ko ir izstrādāti vairāki normatīvie akti, piemēram, MK 2023. gada 18. aprīļa noteikumos Nr. 198 “Tiešo maksājumu piešķiršanas kārtība lauksaimniekiem” (turpmāk – Noteikumi Nr. 198) noteiktie ierobežojumi lauksaimniekiem un kā arī brīvprātīga daudzgadu saistību uzņemšanās “Agrovides un klimata” pasākuma ietvaros, saskaņā ar MK 2023. gada 18. aprīļa noteikumos Nr. 197 “Atbalsta piešķiršanas kārtība Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai platībatkarīgo un dzīvniekatkarīgo saistību īstenošanai” (turpmāk - Noteikumi Nr. 197) noteikto, kā arī neienesīgo investīciju ietvaros atbalsts “Bioloģiski vērtīgo zālāju atjaunošana”.

Natura 2000 teritoriju tīkla pilnveidošana

ES nozīmes biotopu labvēlīgas aizsardzības nodrošināšanai nepieciešamā platība tiek noteikta atbilstoši Hab.97/2, rev.4 minētajiem principiem, kas paredz, ka ar *Natura 2000* teritorijām jāaizsargā (tajā jāiekļauj) vismaz 20% no katra biotopa kopējās platības, ja biotops ir plaši izplatīts, nav apdraudēts vai arī atrodas uz areāla robežas, un vismaz 60% katra biotopa aizņemtā platības, ja biotops ir prioritārs, rets, ļoti apdraudēts vai nepieciešami īpaši apsaimniekošanas pasākumi.

2019. gadā Eiropas komisija ierosināja pārkāpumu procedūras lietu Nr. 2019/2304 pret Latviju, norādot, ka 5 sauszemes biotopu veidiem (skat. 1. tabulu) joprojām nav

⁷ Dabas rezervātos un nacionālajos parkos regulējums ir noteikts ar atsevišķiem likumiem

nodrošināta pietiekama aizsardzība. Teritorijas var veidot tikai šo biotopu aizsardzībai vai arī apvienot ar citu ES nozīmes biotopu vai sugu aizsardzībai veidotām aizsargājamām teritorijām.

Biotopa kods	Biotopa nosaukums	<i>Natura 2000</i> teritoriju tīklā iekļaujama minimālais īpatsvars, %	Kopējā biotopa platība valstī, ha	<i>Natura 2000</i> teritoriju tīklā iekļautā biotopa platība, ha	<i>Natura 2000</i> teritoriju tīklā iekļautais īpatsvars, %	<i>Natura 2000</i> teritoriju tīklā papildus iekļaujamā biotopa platība, ha
6270* ⁸	Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas	60	24716,19	4928,14	20	9901,57
9080*	Staignāju meži	60	28917,65	10843,95	37	6506,64
9050	Lakstaugiem bagāti egļu meži	20	23 431,90	7645,96	33	0
91T0	Ķērpjiem bagāti priežu meži	20	7344,38	2669,55	36	0
9070	Meža ganības	20	171,57	79,23	46	0

1.tabula Biotopu veidi, kuri iekļauti pārkāpumu procedūras 2019/2304 tvērumā.

MK 2020. gada 21. janvārī (prot. Nr.3 45.§) apstiprināja Latvijas nostāju, ar kuru Latvija apņēmas noteikt jaunas īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (*Natura 2000*). Protokollēmuma 4. punktā uzdots VARAM līdz 2021. gada 1. martam izstrādāt un iesniegt izskatīšanai MK noteikumu projektus, ar kuriem izveido īpaši aizsargājamās dabas teritorijas iekļaušanai *Natura 2000* teritoriju tīklā.

Lai novērstu pārkāpumu procedūras lietā Nr. 2019/2304 norādītos pārkāpumus, ir izstrādāti un 2023. gada 21. novembrī stājušies spēkā MK noteikumi Nr. 674 “Noteikumi par dabas liegumiem”, kas paredz 74 jaunu dabas liegumu izveidi un 6 dabas liegumu paplašināšanu prioritārajam ES nozīmes biotopam 9080* Staignāju meži. Tomēr arī šo teritoriju izveidošana palielinās *Natura 2000* teritorijās iekļauto 9080* Staignāju meži pārstāvību vien no 32% līdz 39%, kas ir mazāk par nepieciešamajiem 60%.

Papildus 2024. gadā tiks turpināts darbs pie priekšlikumu izveides, lai nodrošinātu pietiekamu aizsardzību ES nozīmes biotopam 6270* Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas.

Pārkāpumu procedūras Nr. 2019/2304 iekļauta informācija arī par ES nozīmes sugām, kurām nav nodrošināta pietiekama aizsardzība – biežai perlamutrenei *Unio crassus*, lapkoku praulgrauzim *Osmoderma barnabita* un Eiropas platausim *Barbastella barbastellus*. Tā kā viena *Natura 2000* teritorija var nodrošināt vairāku Biotopu direktīvas pielikumos iekļauto dabas vērtību saglabāšanos, tad, vērtējot augstākminēto biotopu aizsardzībai veidojamās papildus *Natura 2000* teritorijas, ir lietderīgi ņemt vērā arī tās atbilstošo biotopu platības, kas sastopamas pārkāpumu procedūrā iekļauto sugu aizsardzībai veidotajās *Natura 2000* teritorijās un otrādi – cik lielā mērā palielinās ES

⁸ Atbilstoši Biotopu direktīvas I pielikumam ar zvaigznīti (*) pie koda atzīmēti prioritāri aizsargājami biotopi.

nozīmes sugu aizsardzība teritorijās, kuras tiks veidotas ES nozīmes biotopu aizsardzībai.

Eiropas platauša aizsardzības pasākumu pamatošanai ir izstrādāts sugas aizsardzības plāns⁹, kurā paredzēta *Natura 2000* teritorijas izveide Odzienes apkārtnē Aizkraukles novadā (18 600ha). Šobrīd, atbilstoši sugas aizsardzības plānam, tiek virzīti MK noteikumu projekti “Noteikumi par aizsargājamiem ainavu apvidiem” (tiesību aktu portāla lietas Nr. 22-TA-3783), paredzot jaunas aizsargājamo ainavu apvidus veidošanu un vienlaikus “Aizsargājamo ainavu apvidus “Koknese-Odziena” individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi” (tiesību aktu portāla lietas Nr. 22-TA-3788).

Ņemot vērā ES nozīmes biotopu fragmentāciju, veidojot ĪADT vietās, kur ir saglabājusies relatīvi augsta ES nozīmes biotopu koncentrācija, tomēr nebūs iespējams izvairīties no ES nozīmes biotopiem neatbilstošu platību ietveršanas, lai saglabātu teritoriju integritāti. Katras potenciālās *Natura 2000* teritorijas gadījumā jāvērtē šīs teritorijas savienotība (konektivitāte) ar pašreizējo *Natura 2000* tīklu un mikroliegumiem, kā arī citām potenciālajām *Natura 2000* teritorijām. Papildus jāvērtē nozīmīgu sugu klātbūtne un citi apstākļi. Platībā mazāku, bet biotopu un sugu aizsardzībai nozīmīgu teritoriju (fragmentu) saglabāšanu un savienotību tīklā var veidot arī ar mikroliegumiem.

Gatavojot *Natura 2000* teritoriju priekšlikumus pārkāpumu procedūrā minēto biotopu aizsardzībai, kā arī ņemot vērā šo biotopu fragmentāciju un nelielās vienlaidus platības, primāri tiek izvēlētas teritorijas, kuras ir vismaz 100 ha lielas, un kur ES nozīmes biotopu pārstāvība ir vismaz 10% no kopējās jaunās teritorijas platības, tāpat vērtējot iespējamo piekļaušanos jau esošām *Natura 2000* teritorijām. Izvērtējot ES nozīmes biotopiem neatbilstošu platību iekļaušanu *Natura 2000* teritoriju priekšlikumos, tiek izvērtēta šo platību piemērotība citu dabas vērtību saglabāšanai.

Jāņem vērā, ka, veidojot *Natura 2000* teritorijas pārkāpumu procedūrā minēto ES nozīmes biotopu aizsardzībai, lai nodrošinātu teritorijas integritāti, iekļautās papildus platības var atbilst citiem ES nozīmes biotopiem, tādējādi palielinot arī citu ES nozīmes biotopu pārstāvību *Natura 2000* teritorijās.

Izvērtējot *Natura 2000* teritoriju tīklā iekļauto ES nozīmes biotopu īpatsvaru un tā atbilstību Hab.97/2, rev.4 ieteiktajai proporcijai (20% vai 60%), konstatēts, ka 14 biotopiem (t.sk. 11 prioritārajiem biotopiem) *Natura 2000* teritorijās iekļautā platība ir mazāka par ieteikto, atsevišķiem prioritārajiem biotopiem pat būtiski mazāka. Lai mazinātu pārkāpumu procedūru risku nākotnē par nepietiekamu *Natura 2000* teritoriju noteikšanu, būtu jāpārskata *Natura 2000* teritoriju tīkls kopumā un tas jāpilnveido. Pēc biotopu kartēšanas datiem var noteikt *Natura 2000* teritoriju tīklā iekļaujamo ES nozīmes biotopu platību, taču ne kopējo *Natura 2000* teritoriju platību¹⁰.

⁹ Eiropas platauša *Barbastella barbastellus* (Schreber, 1774) aizsardzības plāns laikposmam no 2021. gada līdz 2031. gadam (apstiprināts ar vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2021. gada 11. maija rīkojumu Nr. 1-2/73)

¹⁰ Kopējo platību šobrīd nav iespējams precīzi aprēķināt, taču, ņemot vērā līdzšinējo praksi, lai nodrošinātu biotopa aizsardzību un izvairītos no pārlieku lielas ĪADT sadrumstalotības, papildus tiek ieļautas teritorijas mežiem attiecībā 1:3, bet pļavām 1:27.

Tālākās darbības scenāriji un izvērtējums par scenāriju ietekmi uz labvēlīga aizsardzības stāvokļa nodrošināšanu, tautsaimniecību un SEG emisiju piesaisti

Analizējot biotopu kartēšanas rezultātus, tika izstrādāti vairāki scenāriji (skat. 2. pielikumu) *Natura 2000* teritoriju tīkla pilnveidošanai un biotopu labvēlīga aizsardzības stāvokļa nodrošināšanai. Scenārijos tika ņemti vērā Hab.97/2, rev.4 noteiktie principi, kā arī pret Latviju uzsāktās pārkāpumu procedūras dabas aizsardzības jomā. Kopumā analizēti 7 scenāriji¹¹.

2021. – 2022. gadā veikts šo scenāriju izvērtējums par to ietekmi uz tautsaimniecību, biotopu aizsardzības un labvēlīga aizsardzības stāvokļa nodrošināšanai nepieciešamo apsaimniekošanas pasākumu veikšanu un tautsaimniecības nozaru attīstības interešu sabalansēšanu īstermiņā (10 gadi) un ilgtermiņā (30 gadi). Šī izvērtējuma laikā novērtētas koksnes resursu pieejamības izmaiņas un tās ietekme uz iespējamo darbavietu zudumu meža nozarē. Tāpat vērtēti alternatīvi koksnes resursu piegādes avoti, meža tīrās tagadnes vērtības izmaiņas, kā arī veiktas aplēses par nepieciešamo kompensāciju apjomu par papildus saimnieciskās darbības ierobežojumiem atbilstoši esošajam normatīvajam regulējumam¹².

Papildus vērtēta eventuālo aizsargājamo teritoriju platību pieauguma ietekme uz siltumnīcas efekta gāzu emisiju piesaistes mērķu izpildi.

Kopsavilkums:

1. Koksnes resursu pieejamības izmaiņas – prognozētais likvīdais koksnes apjoms jeb no meža izvesto apaļo sortimentu apjoms pirmajos desmit gados potenciāli ietekmētajā mežu platībā Latvijā salīdzinājumā ar bāzes scenāriju atkarībā no scenārija samazināsies no 0,73 milj.m³ gadā līdz 2,44 milj.m³ gadā (par 5.6% - 19%, salīdzinot ar 2021. gadu).
2. Iespējamais darba vietu zudums – atkarībā no scenārija- samazinājums tiek prognozēts 2000 – 7500 darba vietas, pie nosacījuma, ja koksnes resursu pieejamības samazinājums netiek kompensēts.
3. Iespējamā koksnes resursu pieejamības kompensācija – sākotnējais pieņēmums –par koksnes ieviešanu no Krievijas, Baltkrievijas, ģeopolitisku apsvērumu dēļ nav izmantojams.
4. Izveidojot *Natura 2000* teritorijas tikai pārkāpumu procedūrā 2019/2304 minētajiem meža biotopiem, tīrā tagadnes vērtība tiek lēsta 1,84 miljardi eiro apmērā. Meža tīrās tagadnes vērtība atkarībā no vērtētā scenārija samazinās līdz 0.3 – 1.4 miljardiem eiro, pie diskonta likmes 4.58%, salīdzinot ar bāzes vērtību. Jāņem vērā, ka tīrā tagadnes vērtība rēķināta tikai koksnes resursiem.
5. Ja *Natura 2000* teritorijas pārkāpumu procedūrā 2019/2304 minētajiem meža biotopiem veidotu tikai uz privātā īpašumā esošām zemēm, pie esošā normatīvā

¹¹ <https://www.varam.gov.lv/lv/petijumi-vides-un-dabas-joma>

¹² Likums “Par kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās”

regulējuma kompensācijām par saimnieciskās darbības ierobežojumiem *Natura 2000* teritorijās papildus esošajam apjomam nepieciešami vēl 3.6 miljoni eiro / gadā, sasniedzot aptuveni 8 milj. eiro/gadā. Atkarībā no scenārija kompensācijām nepieciešamais finansējums palielinās vēl par 10.98 milj. – 27 milj. eiro/gadā. Pie esošajām likmēm nevienā no scenārijiem kompensāciju likmes nenosedz zaudēto tīro tagadnes vērtību.

Veiktais izvērtējums modelēja tikai koksnes ieguvei pieejamās platības un to izmaiņas, bet neņēma vērā citus mežsaimniecības attīstības virzienus, piem., augstvērtīgāku mežaudžu audzēšanu, intensīvāku mežkopību, u.t.t., kas neatkarīgi no biotopu aizsardzībai veidoto ĪADT platības pieauguma ietekmē mežsaimniecību, nodarbinātību un meža tīro tagadnes vērtību.

Jāatzīmē, ka veiktais izvērtējums par jaunu ĪADT veidošanas sociāli-ekonomisko ietekmi nesniedz pilnīgu priekšstatu par koksnes resursu pieejamību, tā kā 2022.gada 21. jūnijā pieņemti grozījumi MK 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 935 “Noteikumi par koku ciršanu mežā” (turpmāk – MK noteikumi Nr. 935), kas samazina ciršanas caurmēru 4 koku sugām, . Grozījumu anotācijā norādīts, ka kopējais ikgadējais ciršanas apjoma kāpums prognozējams aptuveni 0,5 milj. m³ gadā vai 1670 ha/gadā. Tāpat tiek lēsts, ka galvenās cirtes platība (priedes, egles, bērza 1.–3. bonitātes audzes) palielinātos nebūtiski – par 0,05 procentiem vai līdz 2,06 procentiem no kopējās privātajām un juridiskajām personām piederošās mežu platības. Veiktie grozījumi MK noteikumos Nr. 935 mainīja izejas datus attiecībā par koksnes resursu pieejamību, kā arī meža tīro tagadnes vērtību. Tāpat jāņem vērā, ka koksnes resursu pieejamību būtiski ietekmē arī ar biotopu saglabāšanu nesaistīti apstākļi (piem., mizgrauzis – ārkārtas situācijas risks, energokrīze, nepieciešamie pasākumi klimata mērķu sasniegšanai, ilgtspējas kritēriji meža biomasai u.tml.).

Paralēli iepriekšminētajam izvērtējumam, Silava 2020.-2022. gadā ir veikusi arī citus Meža attīstības fonda finansētus pētījumus ar līdzīgiem scenārijiem un izejas parametriem, piemēram:

- 1) “Klimata scenāriju sociālekonomiskās ietekmes aprēķini” (2022.gads, Silava)¹³ (salīdzināti kopā 7 scenāriji, tai skaitā ikdienišķais scenārijs);
- 2) “Priekšlikumi Latvijas meža resursu vērtības un apsaimniekošanas efektivitātes paaugstināšanai ilgtermiņā un atbalsts mežsaimniecības stratēģiskās ietekmes uz vidi novērtējumam” (2020.gads Silava)¹⁴ (salīdzināti 3 scenāriji, tai skaitā ikdienišķais);
- 3) “Latvijai piemērotākā mežsaimniecības attīstības scenārija izvērtēšana iespējamā Eiropas līmeņa zemes izmantošanas, zemes izmantošanas maiņas un mežsaimniecības sektora siltumnīcefekta gāzu emisiju un piesaistes uzskaites regulējuma pārskatīšana” (2022.gads Silava)¹⁵ (salīdzināti 2 scenāriji un 5 apakšscenāriji, tai skaitā ikdienišķais);

¹³<https://www.silava.lv/petnieciba/petijumu-arhivs/klimata-scenariju-socialekonomiskas-ietekmes-aprekini>

¹⁴https://www.lbtu.lv/sites/default/files/files/projects/MAF_20-00S0MF10-000064_G_%C5%A0%C5%86epsts.pdf

¹⁵ <https://www.lbtu.lv/sites/default/files/files/projects/2022-MAF-ZIZIMM.pdf>

4) "Latvijas mežu resursu ilgtermiņa izmaiņas Eiropas zaļās vienošanās kursa ietekmē" (2020.gads Silava)¹⁶ (salīdzināti 4 scenāriji, tai skaitā ikdienišķais).

Šajos pētījumos salīdzināti 7 dažādi scenāriji, tai skaitā ikdienišķais (meža resursu modelēšana veikta atbilstoši 2021. gadā piekoptai mežsaimniecības praksei, meža īpašnieku uzvedībai un normatīvajam regulējumam. Šajā scenārijā netiek modelēta saimnieciskās darbības ierobežojumu maiņa un meža platību palielināšanās vai samazināšanās) un ZD30 scenārijs (atbilstoši ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģijas 2030. gadam (turpmāk - BDS) mērķim par aizsargāto platību palielināšanu līdz 30% kopējās ES teritorijas). Pētījumu ietvaros šī ES BDS aizsargāto platību palielināšanas mērķa sasniegšana modelēta tikai un vienīgi uz meža zemēm, neņemot vērā citas zemes un sauszemes ūdeņu platības, kuru aizsardzība arī sniedz ieguldījumu ES BDS mērķa sasniegšanā. Kā secināts pētījumos, nevienā no izvērtētajiem parametriem (koksnes resursu ieguvei pieejamās platības, nocirstais likvīdais apjoms, nodarbinātība mežsaimniecībā) ZD30 scenārijs neuzrāda būtisku šo parametru samazinājumu. Kā arī viens no būtiskākajiem secinājumiem ir, ka palielinot platības, kurās ir aizliegta vai ierobežota mežsaimnieciskā darbība, visticamāk, palielināsies bioloģiskā daudzveidība, bet oglekļa piesaiste tiks palielināta tikai īstermiņā. Taču, lai ilgtermiņā palielinātu oglekļa piesaisti mežā, ir jāpalielina saimniecisko mežu produktivitāte (meža ieaudzēšana ar augstvērtīgu stādāmo materiālu, meliorējot pārmitros mežus un saimniekojot mežos atbilstoši mežzinātnieku rekomendācijām, proti, veiktas savlaicīgākas un intensīvākas kopšanas cirtes jaunākās audzēs un īsāks aprites periods, saglabājot līdzšinējo praksi, ka Latvijā cilvēki mežā audzē baļķus, nevis tehnoloģisko koksni).

Izvērtējot ietekmi uz SEG emisijām, Pētījumā secināts, ka ietekmes uz SEG emisijām novērtējums jāveic visai valsts teritorijai, jo tikai saimnieciskās darbības ierobežojumu ietekmētās platības iekļaušana aprēķinā neatspoguļo emisiju pārnesei un rada maldīgu priekšstatu par SEG emisiju samazinājumu. Ražošanas pārneses ietekme uz SEG emisijām atkarīga no tā, cik lielas papildus emisijas rada, piemēram, kūdras augšņu īpatsvars un atmežojamā platība pārnesot ražošanu. Mežizstrādes pārneses gadījumā emisiju izmaiņas atkarīgas no tā, vai saimnieciskajai darbībai pieejamajos mežos īsteno kompensējošus pasākumus – zinātniski pamatotas ilgtspējīgas mežsaimniecības principus. Saimnieciskās darbības ierobežojumi rada īslaicīgu SEG emisiju samazinājumu ārpus meža zemēm, transformējot aramzemes par zālājiem, kā arī ilglaicīgu, vidēji līdz 2050.gadam, SEG emisiju samazinājumu meža zemēs. Taču šis samazinājums ir šķietams, jo to kompensē ražošanas pārneses radītās emisijas.

Ilgtermiņā, pēc 2050.gada, SEG emisijas meža zemēs pieaug, pārsniedzot SEG emisijas bāzes scenārijā, tomēr arī šo palielinājumu var kompensēt ar ražošanas pārnesi, ja mežā īsteno ilgtspējīgas mežsaimniecības praksi. Plānoto darbību ietekme uz 2050.gada klimata mērķu īstenošanu kopumā ir negatīva, jo samazinās tādu mežu īpatsvars, kuros ar mežsaimnieciskām darbībām var palielināt CO₂ piesaisti, tomēr faktiski ietekmi var prognozēt, tikai veicot ietekmes novērtējumu visas valsts mērogā.

¹⁶https://www.lbtu.lv/sites/default/files/files/projects/2021_Snepsts_MAF_Zala_vienosanas.pdf

Pasākumi labvēlīgas aizsardzības nodrošināšanai

Valsts līmeņa un *Natura 2000* teritoriju līmeņa biotopu un sugu aizsardzības mērķu noteikšana

Valsts līmeņa (angliski – *favourable reference values* jeb *FRV*) un *Natura 2000* teritoriju līmeņa biotopu un sugu aizsardzības mērķi (angliski – *site-specific conservation objectives* jeb *CO*) ir izmērāmi, kvantitatīvi lielumi jeb noteiktas atskaites (references) vienības. Aizsardzības mērķus izmanto, lai definētu, kāds ir vēlamais sasniedzamais biotopu un sugu aizsardzības stāvoklis skaitliskās vienībās. Šie kvantitatīvie mērķi parāda, kāda ir atšķirība starp vēlamu un pašreizējo aizsardzības stāvokli. ES nozīmes biotopu un sugu aizsardzības mērķu noteikšana ir obligāts ES dalībvalstu pienākums, kas izriet no Biotopu direktīvas. Par šī pienākuma nepildīšanu pret Latviju ir ierosināta pārkāpumu procedūras lieta Nr. 2020/2209, kas 2021. gada jūnijā tiek turpināta argumentētā atzinuma stadijā.

Katrai sugai un biotopam noteiktie valsts līmeņa aizsardzības mērķi tiek izmantoti aizsardzības stāvokļa vērtējumos, kas ziņojuma veidā reizi sešos gados tiek iesniegti EK. Savukārt, vietu līmeņa mērķi tiek izmantoti, lai noteiktu nepieciešamos aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumus un to veikšanas prioritātes, kā arī lai izvērtētu paredzētās darbības ietekmes uz *Natura 2000* teritoriju būtiskumu ietekmes uz vidi novērtējuma procesā.

Atkarībā no tā, cik būtiski atšķiras vēlamais no pašreizējā aizsardzības stāvokļa, kā nākamais solis pēc mērķu definēšanas nosakāms un ieviešams noteiktu rīcību kopums. Aizsardzības mērķu sasniegšanai var būt nepieciešami plaši mērķtiecīgi aktīvi pasākumi, piemēram, ES nozīmes biotopu atjaunošana vietās, kur to kvalitāte ir slikta, un jaunveidošana vietās, kur tie jau ir iznīcināti vai izzuduši. Savukārt, ja pašreizējais biotopu vai sugu aizsardzības stāvoklis atbilst mērķa vērtībai vai ir tuvu tai, var būt nepieciešami tikai pasīvi vai uzturoši pasākumi (piemēram, nodrošinot neiejaukšanos dabiskos procesos) vai neliela mēroga pasākumi labvēlīgu apstākļu veicināšanai. Aizsardzības mērķu sasniegšanai nepieciešamās rīcības atšķiras pa biotopu veidiem un sugām, kā arī to īstenošanā jāvadās pēc ekoloģiskajām prasībām, tehnisko risinājumu iespējām noteiktos apstākļos, konkrētā teritorijā utt., izmantojot labākās pieejamās metodes un zināšanas.

Līdz šim biotopu un sugu aizsardzības mērķi Latvijā noteikti un lietoti gandrīz tikai Biotopu direktīvas ziņojuma izstrādē. Atsevišķos gadījumos, taču līdz šim ne sistemātiskā veidā biotopu un sugu aizsardzības mērķi *Natura 2000* teritoriju līmenī noteikti dabas aizsardzības plānos, kā arī sugu aizsardzības plānos.

Vadoties no EK izstrādātām vadlīnijām, 2019. gadā izstrādāta Latvijā izmantojamais valsts līmeņa un *Natura 2000* teritoriju līmeņa biotopu un sugu aizsardzības mērķu noteikšanas metodika¹⁷. Valsts līmeņa un *Natura 2000* teritoriju līmeņa dabas aizsardzības mērķu noteikšanas principi ir ļoti līdzīgi, bet abu veidu mērķus atšķir

¹⁷ Auniņš A., Opermanis O. 2019. Vadlīnijas sistemātiskai sugu un biotopu aizsardzības mērķu noteikšanai. Latvijas Universitāte.

galvenokārt dažādi telpiskie mērogi. Valsts un *Natura 2000* teritoriju līmeņu aizsardzības mērķiem ir cieša saistība – atsevišķo vietu mērķu kopsummai par katru no aizsardzības objektiem (aizsargājamām sugām un biotopiem), kopā ar katra aizsardzības objekta resursiem ārpus ĪADT sistēmas, jāatbilst valsts līmeņa mērķu vērtībām. Tas nozīmē, ka, pasliktinoties biotopa vai sugas kvalitātei, samazinoties platībai kādā no to dzīvotnēm vai izzūdot, izmaiņas lokālā līmenī ietekmē arī aizsardzības stāvokli valstī kopumā. Attiecīgi, arī uzlabojoties biotopa vai populācijas stāvoklim kādā no atradnēm, vērtējot kopainu valsts mērogā, tas var uzlabot aizsardzības stāvokļa vērtējumu valstī kopumā, īpaši reti sastopamu biotopu vai sugu gadījumā.

Latvijas Universitātes izstrādātā metodika ietver “solī pa solim” pieeju, kurā tiek apkopoti labākie pieejamie, ticamie dati, izvērtētas ilgtermiņa un īstermiņa tendences, ietekmējošie faktori, rezultātā pēc noteikta algoritma nonākot līdz skaitliskām vērtībām.

Biotopu gadījumā mērķa vērtības valsts līmenī tiek izteiktas kā platība (*favourable reference area*) un izplatības areāls valstī (*favourable reference range*), kas nodrošina ES nozīmes biotopu ilgtspējīgu saglabāšanos. *Natura 2000* teritoriju līmenī ES nozīmes biotopu mērķa vērtības izsaka kā mērķa platību hektāros.

Lai Latvijā ieviestu sistemātisku pieeju izmērāmu mērķu noteikšanā un plānotu un ieviestu konkrētas rīcības to sasniegšanai prioritārā secībā, 2021. gadā uzsākts darbs pie mērķu noteikšanas. To īsteno DAP un partneru īstenotais LIFE programmas integrētais projekts dabas jomā “*Natura 2000* aizsargājamo teritoriju pārvaldības un apsaimniekošanas optimizācija” (LIFE19IPE/LV/000010, LIFE-IP LatViaNature, turpmāk – Integrētais projekts). Tas ietver ne tikai mērķu noteikšanu, bet to integrāciju dabas aizsardzības sistēmā, ekspertu un citu iesaistīto pušu apmācību un informēšanu, kā arī pieejas iedzīvināšanu dabas aizsardzībā. Tālākie soļi ietver Latvijas *Natura 2000* tīkla izvērtēšanu attiecībā uz *Natura 2000* teritoriju devumu valsts līmeņa ES nozīmes biotopu mērķu sasniegšanā, kā arī iespējamo *Natura 2000* teritoriju tīkla pilnveidi, kā arī aizsardzības mērķu sistemātiskas pieejas integrāciju dabas aizsardzības plānošanā, tostarp dabas aizsardzības plānos. Atbilstoši Integrētā projekta laika grafikam, valsts līmeņa ES nozīmes biotopu aizsardzības mērķi tika noteikti līdz 2023. gada beigām. Savukārt, *Natura 2000* teritoriju līmeņa biotopu un sugu aizsardzības mērķi visām *Natura 2000* teritorijām tiks noteikti līdz 2024. gada vidum.

Pasākumi ES nozīmes biotopu aizsardzības stāvokļa uzlabošanai

Gan ziņojums par Biotopu direktīvas ieviešanu 2013.-2018. gadā, gan ES nozīmes biotopu kartēšanas rezultāti parāda, ka lielai daļai ES nozīmes biotopu kvalitāte ir nepietiekama, lai biotopu aizsardzības stāvokli novērtētu kā labvēlīgu. Tādēļ jāveic ES nozīmes biotopu apsaimniekošanas un kvalitātes uzlabošanas pasākumi gan *Natura 2000* teritorijās, gan ārpus tām.

Apsaimniekošanas pasākumu ieviešanai būtu nepieciešama gan normatīvo aktu pilnveidošana, gan prioritāšu noteikšana, gan mērķtiecīgu atbalsta maksājumu un

pasākumu plānošana, gan finansējuma piesaiste. Liela daļa no šiem pasākumiem ietverta Prioritāro rīcību programmā *Natura 2000* tīklam Latvijā 2021.-2027. gadam¹⁸ (turpmāk – PAF), kas iesniegta EK un ir noteikta par obligātajiem nosacījumiem, lai varētu plānot un izmantot ES fondu finansējumu 2021.-2027. gadam.

Prioritāri veicamie apsaimniekošanas pasākumi:

1. Zālāji – normatīvajos aktos jānosaka zālāju biotopu iznīcināšanas aizliegums (piem., aizliegts uzart, apmežot), jāveic zālāju biotopu atjaunošana PAF noteiktajās prioritārajās *Natura 2000* teritorijās, jāveicina ES nozīmes zālāju biotopu apsaimniekošana, vienlaikus izstrādājot priekšlikumus zāles biomasas izmantošanai.
2. Purvi – jāveic hidroloģiskā režīma atjaunošana, krūmu un koku apauguma mazināšana, jāveicina biotopa 7230 *Kalkāini zāļu purvi* apsaimniekošana.
3. Meži – kvalitātes uzlabošanas pasākumi; invazīvo sugu izskaušana; kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem sistēmas pilnveidošana.
4. Piekrastes, virsāju biotopi – invazīvo sugu izskaušana, atbilstoša apsaimniekošana, antropogēnās slodzes mazināšana
5. Saldūdeņi - bebru darbības ierobežošana, koku sagāzumu likvidēšana, aizauguma ar ūdensaugiem samazināšana, kā arī noēnojuma regulēšana.

Pasākumi veicami atbilstoši apstiprinātajiem dabas aizsardzības plāniem, kā arī DAP noteiktajām apsaimniekošanas prioritātēm.

Veicot apsaimniekošanas pasākumus *Natura 2000* teritorijās un mikroliegumos, jānodrošina konstatēto ES nozīmes biotopu saglabāšanās un kvalitātes uzlabošanās. Indikatīvā ES nozīmes biotopu platība, kas konstatēta *Natura 2000* teritorijās un mikroliegumos – 344409 ha. Īpaša vērība jāpievērš ES nozīmes biotopiem, kuri atrodas aizsargājamo ainavu apvidos bez funkcionāla zonējuma, kā arī citu ĪADT zonās ar vājāku aizsardzības režīmu (ainavu aizsardzības zonas, kultūrvēsturiskās zonas un neitrālā zonas). Šajās teritorijās un zonās konstatēti 41128 ha ES nozīmes biotopu. Lai mazinātu ES nozīmes biotopu aizsardzības un apsaimniekošanas prasību ietekmi uz tautsaimniecību, būtu jānodrošina biotopu aizsardzības prasību pastiprināšana *Natura 2000* teritorijās, pakāpeniski mazinot prasības ārpus ĪADT, ciktāl tas nekavē labvēlīga aizsardzības stāvokļa sasniegšanu. Tādēļ nepieciešami normatīvo aktu grozījumi, kas aizliedz ES nozīmes biotopu iznīcināšanu ĪADT, neatkarīgi no ĪADT zonējuma.

Kompensāciju sistēmas pilnveidošana

ES nozīmes biotopu kvalitātes un aizsardzības uzlabošanai nepieciešamie pasākumi var ietvert gan saimnieciskās darbības ierobežojumus, gan nepieciešamību pēc mērķtiecīgiem apsaimniekošanas pasākumiem. Kaut arī būtu nodrošināma vispārējā virzība uz jaunu ĪADT veidošanu uz publiskā īpašumā esošām zemēm, ciktāl tas nav pretrunā ar zinātnisko pamatojumu teritoriju veidošanai vai ES nozīmes biotopu

¹⁸ <https://www.varam.gov.lv/lv/finansējums-dabas-aizsardzibai>

ekoloģiskajām prasībām, tomēr pilnībā tas nebūs iespējams un iespējami saimnieciskās darbības ierobežojumi arī privātās zemēs. Atbilstoši Lauku attīstības programmas 2014.-2020. gadam (turpmāk – LAP) ieviešanas ziņojumam par 2020. gadu, 2020. gadā kompensāciju maksājumam no LAP atbalsta apakšpasākuma “Kompensācijas maksājums par *Natura 2000* meža teritorijām” pieteicās 3180 pretendenti, deklarējot 48302 ha. Tomēr saskaņā ar VMD datiem, uz 2020. gadu šim maksājumam potenciāli atbalsttiesīgā platība¹⁹ bija 63590ha. Veidojot jaunās aizsargājamās teritorijas, potenciālā atbalsttiesīgā platība palielināsies. Tas nozīmē, ka kompensāciju maksājumiem atbilstoši likumam “Par kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās” būs jāparedz lielāks finansējums.

Saskaņā ar Kopējās lauksaimniecības politikas Stratēģisko plānu 2023.-2027. gadam²⁰ (turpmāk – KLP), ir paredzēts arī turpmāk nodrošināt kompensāciju izmaksu no valsts un Eiropas Lauksaimniecības Fonda lauku attīstībai (ELFLA) par saimnieciskās darbības ierobežojumiem *Natura 2000* meža teritorijās. KLP ietvaros līdz 2025.gada 31.decembrim šo atbalstu turpinās īstenot atbilstoši daudzgadu finanšu shēmai 2014.–2020. gadam līdz brīdim, kamēr tajā ir pieejams finansējums no LAP, bet ne ilgāk kā līdz 2025.gada 31.decembrim, un pēcāk – atbilstoši daudzgadu finanšu shēmai 2023.–2027. gadam.

Atbilstoši MK 2023.gada 21.novembra sēdes protokola Nr.58²¹ 63. § 3. punktam, VARAM sadarbībā ar Zemkopības ministriju un Klimata un enerģētikas ministriju līdz 2024.gada 31.maijam ir uzdevums iesniegt izskatīšanai MK priekšlikumus par efektīvāko piedāvājumu kompensāciju nodrošināšanai par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, vienlaikus nosakot, ka papildu valsts budžeta finansējuma nepieciešamības gadījumā jautājumu izskatīt MK likumprojekta “Par valsts budžetu 2025. gadam un budžeta ietvaru 2025., 2026. un 2027. gadam” sagatavošanas procesā kopā ar visu ministriju un citu centrālo valsts iestāžu prioritāro pasākumu pieteikumiem atbilstoši valsts budžeta finansālajām iespējām.

DAP un partneru īstenotā Integrētā projekta ietvaros paredzēts izstrādāt priekšlikumus kompensāciju sistēmas papildināšanai, tai skaitā testējot brīvprātīgos aizsardzības pasākumus ES nozīmes biotopu aizsardzībai un apsaimniekošanai ārpus *Natura 2000* teritorijām, kā arī līdz 2027. gadam izstrādājot priekšlikumus kompensācijas un atbalsta maksājumu saistīšanai ar veiktajiem pasākumiem ES nozīmes biotopu kvalitātes un aizsardzības stāvokļa uzlabošanai.

¹⁹ Saskaņā ar likumu “Par kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās”, kompensāciju maksājumu piešķir par šādiem saimnieciskās darbības ierobežojumiem: pilnībā aizliegta mežsaimnieciskā darbība, aizliegta koku ciršana galvenajā cirtē, kopšanas cirtē, aizliegta kailcirtē.

²⁰ Latvijas Kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskais plāns 2023.-2027.gadam
<https://www.zm.gov.lv/lv/latvijas-kopejas-lauksaimniecibas-politikas-strategiskais-plans-2023-2027gadam-0>

²¹<https://tapportals.mk.gov.lv/meetings/protocols/06ce91ed-8185-46e6-a5a7-0fd71cba6ad1>

ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģija 2030. gadam un kopējā ES aizsargāto teritoriju tīkla veidošana

2020. gada 25. maijā EK publicēja ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģiju 2030. gadam (turpmāk – Stratēģija). Tā paredz dažādas rīcības vairākās nozarēs, lai līdz 2030. gadam bioloģiskās daudzveidības samazināšanos ne tikai apturētu, bet dabai būtu nodrošināti pietiekami apstākļi atjaunoties.

Stratēģija paredz, ka ES dalībvalstīm jānodrošina, lai:

1) 2030. gadā visu Biotopu un Putnu direktīvās aizsargāto sugu un biotopu aizsardzības stāvoklis nav pasliktinājies un tendences neliecina par pasliktināšanos un

2) labvēlīgs aizsardzības stāvoklis vai izteikti pozitīva tendence ir nodrošināta vismaz 30 % sugu un biotopu, kas šobrīd tādā neatrodas

Stratēģija iekļauj nepieciešamību palielināt ES aizsargāto teritoriju tvērumu, nosakot, ka vismaz 30 % no ES zemes un 30 % no ES jūras platības **jābūt aizsargātām**. savukārt vismaz 10 % no ES zemes un 10 % no ES jūras platības **jābūt stingri aizsargātai**, tajā skaitā visiem pirmatnējiem un veciem mežiem.

Par Latvijas priekšlikumiem teritoriju iekļaušanai kopējā ES aizsargāto teritoriju tīklā tiks gatavots atsevišķs informatīvais ziņojums.

Turpmākā rīcība labvēlīga aizsardzības stāvokļa nodrošināšanai ES nozīmes biotopiem

1. *Natura 2000* teritoriju tīkla pabeigšana pārkāpumu procedūras 2019/2304 subjektiem.
2. *Natura 2000* teritoriju tīkla pārskatīšana, lai biotopiem nodrošinātu atbilstību Hab.97/2, rev.4 nosacījumiem.
3. Lai samazinātu saimnieciskās darbības ierobežojumu slogu uz privātajiem zemes īpašniekiem, kā arī mazinātu kompensāciju izmaksai nepieciešamos līdzekļus no valsts budžeta un ES fondu maksājumiem, 1.un 2. punktā minētās teritorijas veidot galvenokārt valsts un pašvaldību/publiskā īpašuma zemēs, ciktāl tas ir ekoloģiski iespējams.
4. Lai nodrošinātu biotopu saglabāšanu primāri *Natura 2000* teritorijās, veikt grozījumus likumā “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām”, nosakot vispārēju nosacījumu, ka *Natura 2000* teritorijās pieļaujama tikai tāda saimnieciska darbība, kas nodrošina vai ir savietojama ar teritorijai noteikto aizsardzības mērķi.
5. Lai nodrošinātu atbilstošu *Natura 2000* teritoriju apsaimniekošanu, līdz 31.12.2024. apstiprināt aizsardzības mērķus katrai *Natura 2000* teritorijai atbilstoši normatīvajos aktos noteiktam deleģējumam.
6. Lai nodrošinātu nepieciešamos pasākumus biotopu labvēlīga aizsardzības stāvokļa sasniegšanai un saglabāšanai, veikt grozījumus SBAL, nosakot prasības biotopiem, kas attiecināmas uz biotopiem ārpus ĪADT. (atbilstoši valsts līmeņa biotopu aizsardzības mērķiem un biotopu apsaimniekošanas vadlīnijām)
7. ES nozīmes biotopus valsts un pašvaldībās/publiskā īpašuma zemēs saglabā tādā platībā un vismaz tādā ekoloģiskā stāvoklī / kvalitātē, kā fiksēts DDPS “Ozols”.

Iesniedzējs:

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministre

I. Bērziņa

Vīza:

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas
valsts sekretārs

E. Balševics

Mendziņa, 67026432
ilona.mendzina@varam.gov.lv
Brice, 67026923
zane.brice@varam.gov.lv